

MEDLEMSBLAD

FORORD

Så er det høst igjen, og vi kan se tilbake på en sommer med en del regn. Men lagets arrangementer har gått som planlagt, og vi har vært svært heldige med været. Austmarka Marken ble velsignet med kanskje sommerens flotteste vær! Du finner referat fra marken, turer og annet inne i bladet.

Høsten blir spennende for laget: det nærmer seg tiden for vår første bokutgivelse, med krigsminner fra Austmarka.

Alle avtaler med trykkeriet skulle være greie, slik at boka kommer i slutten av november. Altså i riktig tid for å bruke den som julegave. Et slikt bokprosjekt er spennende. Det koster penger, og vi er avhengige av et brukbart salg. Men med over 450 medlemmer, er vi ganske trygge på at vi ikke vil tape penger på prosjektet. Og hvis alt går bra, har vi planer om flere utgivelser.

Noen nærmere detaljer om sideantall, pris, salgssteder o.l. har vi forløpig ikke, men desembernummeret av bladet kommer omtrent samtidig med boka, så der får dere vite alt dere trenger.

Nr. 86 September 2000

NYTT FRA LAGET

Informasjonsmøte om USA-tur

Gledelig mange har vist interesse for Amerika-turen neste høst. Det ligger an til at vi arrangerer turen i oktober. Alle interesserte inviteres til et informasjonsmøte på "Funkisen" (klubbhuset til idrettslaget) søndag 1. oktober kl. 17.00. Her vil reisearrangøren, Ola Svenneby fra Våler, presentere et turopplegg som vi har som et utgangspunkt, og så er det mulig å komme med egne ønsker ut fra det. Finn Sollien kommer også og viser bilder fra sitt besøk i Amerika. Fra og med 1. oktober tar vi imot påmeldinger, og det kan være lurt å være tidlig ute, da vi ikke kan ta med flere enn bussen på rundturen i Amerika rommer. De som ikke har anledning til å møte opp 1. oktober, kan henvende seg til meg for informasjon.

Åge Sørmoen

Gaver til laget

Gavestrømmen til laget er fortsatt stor, og det viser seg at det er en enorm spennvidde i hva som som egner seg som gave til et historielag. Vi takker alle som på hver sin måte har gitt bidrag.

Fra Statens Vegvesen v/Arne Gunnarsbråten: Ca. 15 lass jord/fyllmasse til Tunet.

Fra Finn Lindberg: Tyri til tjæregryte under Austmarka Marken.

Fra Leif Rundhaug: En såkalt "tjurhæl" - en jernstein til å feste tjoret med, en jernblei (pjask), med lenke til å slå i vegg eller stokk, ei heimsmidd tang.

Fra Austmarka Sentralskole v/Oddvar Jakobsen: 47 glassplatenegativer til lysbildeapparat.

Fra Even Jakobsen: Klave og bjelle til sau, kjøleskap til Bråtastua.

Fra Jan H. Berg: 22 utekrakker til Tunet.

Fra Åge Sørmoen: Tømmer fra bu i Raufjellet til røykbadstu på Tunet.

Fra Tor Eivind Pramm: Tømmer til mønsåsstokker på røykbadstua.

Fra Astrid Dahl: Steiner fra badstuovn i Jammerdal til badstua på Tunet

Fra Sissel Solvin: Nevergjenstander til utlodning på Austmarka Marken.

Fra Øivind Lund: Emaljert bøtte, hjulvisp, øse, stålrådvisp og potetmoser.

Fra Bjørn Ole Pettersen, Kongsvinger: Innrammet plakater fra Skogsarbeid-erdagene på Austmarka 1978.

Holmen Mølle

Laget ble i sommer innvilget 5000 kroner fra Aksjon Ta et Tak. Overskuddet fra Marken skal også gå til mølla. Men pengene blir udrye på det store møllebygget, så derfor er det nødvendig med dugnader. Etter noen stille måneder hadde vi dugnad på mølla 9. september og fikk panelt yttervegger. Lørdag 23. og 30. september blir det nye dugnader, med mer paneling og snekring av av golv. Ute skal det ryddes og brennes. De panelte veggene skal males. Vi starter kl. 9.00, og håper du møter med nødvendig utstyr. Vi spanderer mat.

Ellers er tilstanden på mølla slik: Tørkeovnene og muren rundt dem trenger omfattende restaurering. Den gamle møllebygningen er i forbausende bra stand, men vinduer og noe fundament må restaureres. Kontorbygningen i søndre del har dårlig tak. Det må dreneres mellom riksvegen og mølla og helst bygges forstøtningsmur. På sikt må vi skifte taksteinen på møllehuset, så vi er på jakt etter krum teglstein, f.eks fra en felleferdig låve.

Kontoret på Posthuset

Det blir ikke regelmessige åpningstider her i tida framover. Til det har besøket vært for lite det siste året. Hvis noen er interessert i å se på våre bilder, avisutklipp, arkivmaterieell eller gjenstander, så blir vi gjerne med og viser dere, enten på "Posten" eller i Bråtastua. Ring

Wenche, tlf. 62 82 83 85/62 82 84 90 eller

Åge, tlf. 62 82 81 47/62 88 25 00

Utebord forsvunnet

Vi savner et utebord til tunet, bordflate 0,95 x 1,60 m. Merket AHL under. Det er laget av solide 2" impregnerte planker. Hvis noen har sett det, vennligst kontakt en av oss i styret.

Nye medlemmer

Vi kan denne gangen ønske 8 nye medlemmer velkommen til laget:

Arne Fjellvang, Lars Martin Breisjøberg, Laila Elnæs, alle Austmarka.

Martin Kristiansen, Arne Kjensmo, begge Oslo. Karen Marie Torp, Kongsvinger. Marianne Johnsen, Granli. Johnny Breisjøberg, Magtøer

Fjelltur

Helgen 15.-17. september hadde laget fjelltur til Nythun Fjellstue øst for Fagernes. Det var hele 31 deltagere, og det ble en livat tur. Allerede ved Skarnes kunne Erling lede allsangen fra et egenprodusert sanghefte.

Nythun er kjent for god mat. Lørdag ble vi servert 5-retters festmiddag med utvalgte viner. Det var musikk både fredag og lørdag, og dansen gikk lystig. Det ble en tur til Valdres Folkemuseum på Fagernes, og utenfor døra på Nythun lå et nett av turveier som innbød til turer. Vi så ikke sola, men det var oppholdsvær og fin temperatur hele tiden. En tvers igjennom vellykket tur!

F.Å.

HUS ER FLYTTET

Først en rettelse til forrige nr., der jeg skrev at lærerboligen i Karterudsetra ble flyttet til Kolbotn og ble hus hos Harry Westby. Birger Westby ringte og reagerte på dette, og av Edith Westby ble jeg fortalt følgende: Hennes mann Harry flyttet rett nok tømmeret fra Karterudsetra til Kolbotn, men av en eller annen grunn ble det ikke brukt til huset han skulle sette opp. Harry hogg nytt bygningstømmer og avtalte salg av tømmeret fra lærerboligen. Dette ble aldri hentet, så det råtnet etter hvert.

Fint at medlemmer reagerer på det vi skriver. Håper også å høre om andre hus som er flyttet. Her er noen til:

Forsamlingslokalet Balrus, bygget ca. 1914 av Hokåsskog Skytterlag, ble flyttet til Grasbråtan sør for Oppkjøla og brukt som skogsbrakke, sist på 1950-tallet.

Forsamlingslokalet i Oset på Varaldskogen ble flyttet til Åbogen av Gunnar Bottilsrud og satt opp som våningshus ca. 1955.

Huset etter Gunvald Brunsell ved Smedhaugen er nå til salgs. Det ble flyttet dit ca. 1910 av hans foreldre og hadde stått på Fagernes nede ved elva mot Solberg. Er det noen som kjenner mer til dette?

Årstallene her er bare omtrentlige. Hvis noen vet mer nøyaktig, hører jeg gjerne fra dere.

Åge Sørmoen

SOMMERTUREN

Sogn og Fjordane var reisemålet for 22 deltakere da bussen med Finn Ivar ved rattet og Åge som reiseleder startet fra Austmarka den 25. juni. Det var starten på en 6 dagers tur full av opplevelser i fantastisk Vestlandsnatur med fjell og fjorder og fruktbare, men trange dalsøkk. Ferjeturer, kilometerlange tunneler, smale, bratte og svingete veier gjorde bussturen avvekslende og spennende. Det var ikke bare naturen som imponerte, men også de mange kulturhistoriske innslag av forskjellig karakter. I tillegg var det et trivelig reisefølge.

På vegen til Hemsedal som var målet første dagen, satte 4000 år gamle helleristninger ved Etnaelva fantasien i sving. Uttrykksformer og magi var naturlig å komme inn på i den forbindelse.

Med god appetitt inntok vi heimstølen til Tove i Hemsedal, og hun bød på Hemsedals utgave av svele og dessuten himmelsk rømme laget av Biten, kjent som flinkeste rømmemaker i Hemsedal. Det var også ekte seterstemning på stølen med nysgjerrige kuer som betraktet oss skoginger. Hemsedal satser ellers fullt på turisme i form av hyttebygging, skianlegg og hoteller, mens tradisjonelt jordbruk er i tilbakegang.

Andre dagen var besøket hos Merete (fra Austmarka) og Helge i Bygstad høgdepunktet. De har som bierverv satset på kransebinding og dekorasjoner, og hadde hadde plantet store områder med fremmedartede trær som skaffet råstoff til produksjonen. Det var interessant og nytt for oss fra gran og furuskogene. Merete og Helge holdt også på med restaurering av et verneverdig lite gardstun, noe som minnet om samme oppgaver som vi arbeider med i Historielaget. Det var et fornøyd og takknemlig reisefølge som forlot Merete og Helge etter et hyggelig måltid i storstua til vertskapet.

Vi overnattet i Førde, og på en rundtur i et velregulert og pent sentrum stiftet vi bekjentskap med ei koselig, lubben bronsekjerring som var plassert blant en rekke andre skulpturer som voldte en del hodebry før en skjønne hva de egentlig framstilte.

Florø var neste stopp med båttur til Svanøy. Besøket på Svanøy Hovedgård med en forekommende og kunnskapsrik kvinnelig omviser, gav oss en grundig leksjon i lokal historie. Spesielt var det interessant å høre om Hans Nielsen Hauge og haugianernes tilknytning til stedet. Kystmuseet i Florø var også av høy kvalitet, og da spesielt den nye avdelingen der en forminsk-

et utgave av ei oljeplattform gav et godt inntrykk av dimensjoner og teknologi som denne industrien krever.

Så gikk turen innover i landet igjen, vi overnattet på Gordon Gjestetun, et koselig, gammeldags sted ved Breimsvatnet.

Dagen etter gikk turen rundt Jølstervatnet. Der fikk vi med oss Audhild Vikens Vevstove og Eikaasgalleriet hvor det var utstilling av Eikaasarbeider og en del av Weidemann. Vi rakk også å besøke hjemmet og småbruket til Nikolai Astrup som ligger i bratta på sydsiden av Jølstervatnet. Det var mer forståelig kunst Astrup hadde å by på enn Eikaas og Weidemann, syntes nok de fleste.

Reisemålet for dagen var Mundal i Fjærland hvor vi skulle ta inn på Hotel Mundal. Bygningen er et staselig, hvitt trebygg fra 1891 og er drevet av samme familie siden da. Hotellet har vært og er utgangspunktet for brevandrerne, kunstnere, kongelige og turister som har kommet for å oppleve naturen, for å sitere fra en artikkel i VG. Det kan også nevnes at den tidligere visepresidenten Walter Mondale har røttene sine i Mundal og har besøkt hotellet. Med andre ord var vi kommet til et hotell med status og interessant bakgrunn.

Så et sitat fra VG: "Fjærland - Fjordbygda er et syn for guder og et eldorado for bokelskere".

Den norske bokbyen ligger nemlig i Fjærland, og den ble etablert for 4 år siden. Dette var et overraskende innslag i den vesle fjordbygda. Langs vegen i gamle fjøs, hønsehus, vedskåler og lignende ligger 13 utsalg for brukte og antikvariske bøker og blader. Det er et ønskested for folk på jakt etter spesielle bøker eller blader og tidsskrifter både på norsk, tysk og engelsk.

Besøk i Bremuseet hørte med, og likeens en tur til Bøyabreen, en arm av Jostedalsbreen. Der hadde vi grillparty i naturskjønne omgivelser og godvær. Svein grillet fersk laks og bakte poteter til oss alle!

Fredag sattes kursen heimover, men vi fikk med oss et besøk i De Heibergske Samlinger som langt på veg kan sidestilles med Maihaugen på Lillehammer både hva hus og gjenstander angår.

Tar jeg med Borgund Stavkirke og Thomaskirken på Filefjell samt Nythun Fjellstue i Etnedal, har jeg fått med det vesentlige av opplevelser og steder den siste dagen av en flott og vel tilrettelagt tur.

Tankestreif fra årets AUSTMARKA-MARKEN

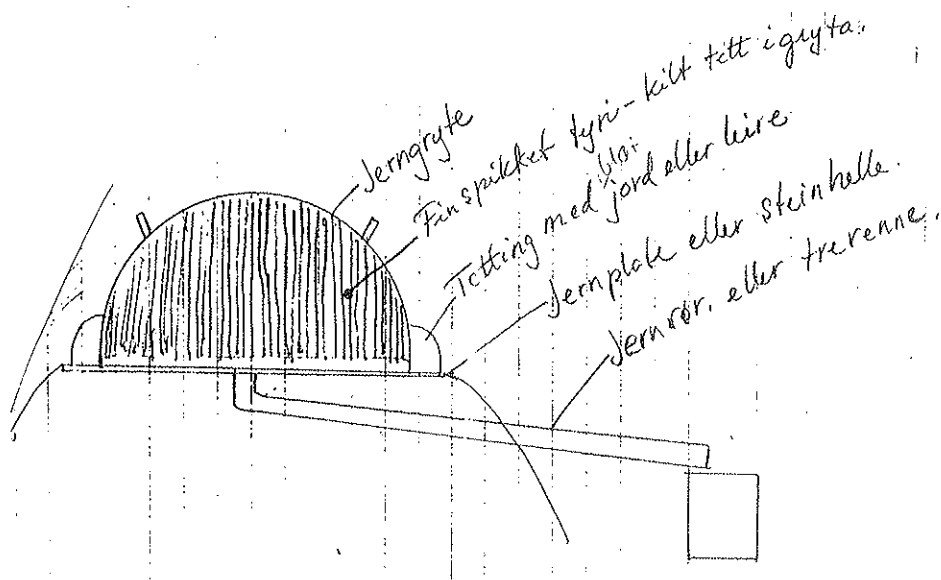
Dagen er lørdag 12. august - og det er faktisk en av denne regnfulle sommerens aller vakreste og varmeste dager. På Austmarka Bygdetun hadde vi åpnet døra på gløtt inn i fortiden, slik at alle vi austmarkinger, våre innflyttede nye austmarkinger og våre kjære utflyttede austmarkinger på hjemmevisitt og andre besøkende - kunne få dele denne dagen med hverandre.

Det har allerede rukket å bli en fin og kjær tradisjon dette med å invitere til "gamle" dager. I år var det kommunens borgermester Arve Bones, som utførte den høytidelige åpning av årets Marken. Deretter ble han vist rundt på tunet av vår historiesjef Wenche Lønhøiden. Våre tradisjonelle gamle matretter fristet, og håndverkerne tilbød sine egenproduserte varer - alt fra bilder til prim og poteter. Vi tror med sikkerhet at borgermesteren vår fikk med seg mange minner fra Austmarkas historiske "storstue" denne dagen. Muligens fant han noe nyttig på skolebarnas loppemarken og ga en skjerv til et flott tiltak.

Alle store og små, unge og gamle tok seg god tid og fornemmet en annerledes tid denne fine lørdagen; en tid til å prate med hverandre, til å handle/bytte til seg "nødvendige" varer og til å oppleve noe spesielt. Mange æret dagen med å kle seg som i gamledager; og moret seg med hesteskasting, spåkona etc.

Spesielt og lærerikt var det å få være med på tjærebrenningen. Jan Berg og Åge Sørmoen var mestere for dette historiske innblikket. Til lukten av nybrent tjære kunne de fortelle alle vitebegjærlige hva som skulle til av materiell, krefter og kunnskap. Det ligger utallige mange timer bak disse liter ferdig tjære. For de som ikke fikk med seg fremgangsmåten, har Jan tegnet denne skissen: (se neste side)

Utenpå denne tyri-tettpakkede, opp-og-ned jerngryta, som nederst i kanten var tett godt til med bløt jord, var det stablet ved rundt som ble tent og etterfylt. Jan og Åge hadde tilpasset det slik at tjærefremstillingen varte de ca 2-3 timene det var flest besøkende innom tunet, så vi kunne ta del i hele prosessen. Tidsforbruket vil selvsagt avhenge av hvor fet tyrived det er inni gryta, og hvor hardt en fyrer. Kanskje kan vi i dag forespeile oss et romantisk sus over dette edle håndverket, men Jan kan fortelle oss om det lille "småhelvete" det er å fyre jerngryta glødende. Så visst aner vi at tjærebrenning er et hardt og krevende stykke arbeid.

Var det noen som gikk glipp av årets høydepunkt på tunet, lover Jan at det skal fremstilles mer tjære her på neste års marken. Mange ville selvsagt kjøpe disse edle, svarte dråpene av Jan - ca 6 liter i alt - men årets verdifulle råvare skal brukes på tunets bygningsmasse, men kanskje tilbyr de oss noen dråper til neste år?

Rundt på tunet kunne vi beskue noen av fortidens gamle jord- og skogbruksredskaper. Stubbebryteren som var oppmontert med ei diger rot i kloa si, kunne fortelle oss om smarte forfedre som utførte store løft. Jan husker selv å ha brukt denne finurlige redskaper.

Auksjon hører også med til miljøet rundt vår marken, og denne samlet i år som i fjor mange ivrige bud-hendrer. Skatter og skrot fant nye lykkelige eiere.

Alle kjøkken-jentene gjorde en kjempeinnsats, og de greide å mette alle munnar; med grytstappe, glostekt sild og poteter, Smedhaugkaku med prim og hvitost, mye kaffe, honningkake og kalvedans for å nevne noen go' biter.

I de sene nattetimene, til en mild og fin bris fra Fagernes-sjøen, ble årets Marken avsluttet med en dans eller to i Stråhatten.

Vi vil selvsagt også benytte anledningen til å rette en stor takk til alle som var med på å gjøre denne marken til nok en trivelig og romslig dag.

(I parentes vil vi også nevne at det ble mange kjærkomne slanter i kassa - ca 40.000 kr)

Vi er overbevist om at vi trenger en slik stopp-opp-dag, og jeg tror så avgjort at vi treffes igjen på bygdetunet på marken også neste år. Kanskje fyrer Jan og de andre "historie-gutta" opp i nyoppsatt røyk-badstue?

Sissel Solvin med god hjelp fra Jan H. Berg

CHRISTIAN CARLSEN HVITSANDTANGEN

Christian, min farfar ble født i 1833 og døde i 1914, 81 år gammel.

Wenche Lønhøiden, som er min slektning, har behørig beskrevet Christians tilværelse på Hvitsandtangen. Dette er som kjent gjengitt i tidligere utgaver av medlemsbladet.

Gjennom min far Kristian og min onkel Jacob ble jeg fortalt om mange forhold vedrørende min farfar Christian samt hans mor og far.

Det er en av disse historiene som kan være aktuell for tiden.

Som kjent var ulven praktisk talt utryddet her i landet i 1860-årene. Før den tid var den en grusom landeplage. Farfar Christian fortalte: Når varsel om at ulveflokker nærmet seg, ble bygdas befolkning samlet og dro i flokk og følge til en kolle som fikk navnet "Roparberget". Der frembrakte de all den ulyd de kunne prestere i et forsøk på å skremme ulvene tilbake dit den kom fra. Jeg har ikke funnet "Roparberget" på kartet, men jeg håper at en eller annen på Austmarka kan fortelle dette.

Strategisk sett vil det kunne være en kolle beliggende øst for Møkeren og nord for Varalden.

Jeg er spent på å få høre om dette

Med hilsen Martin Kristiansen

Myrerskogveien 58

0495 Oslo

Tlf. 22 22 45 91

TØMMERHOGGEREDSKAP FØR MOTORSAGA

En kan nok spørre om jeg er den rette til å skrive om dette emnet, men jeg arbeidet da i skogen et par-tre år på slutten av 1940-tallet med forskjellig slags skogsarbeid. Et kurs på skogsarbeiderskolen på Sønsterud ble det også. Dessuten var min far skogsarbeider under hele oppveksten min, og jeg dro ofte slipsteinen for ham, og fulgte med mens han stelte redskapen.

Mange museer har skogsredskaper, men sjelden ordnet systematisk. Det er også lite og ufullstendig det en kan finne i litteraturen. Den beste fremstillingen finner vi i bind fire av Skogbruksboka fra 1964, der Ragnar Broch har behandlet emnet. Han var sjefsinstruktør på Sønsterud da jeg gikk der.

Det følgende blir da en fremstilling av redskap slik det i store trekk var østpå skogen i 1920-40-årene, og noen historiske tilbakeblikk.

Øksa.

Dette er som vi vet et eldgammelt redskap, vi har alle hørt om steinøkser for flere tusen år siden. Utformingen og bruken har i store trekk vært den samme hele tiden. Jernøkserne var først håndsmidd, og det utviklet seg mange forskjellige varianter. Før saga kom, og med store tredimensjoner, trengtes det store og solide økser til fellingen. Etter at saga og barkespaden kom i bruk, ble øksene stadig lettere. En annen utvikling var at jernøkserne fikk innlagt eggstål, og senere ble det hel-ståløkser.

Øksa skal være knivskarp. Under slipingen må en passe på at krummingen på eggen bevares, og at tykkelsen fra eggen og oppover øker jevnt. Det er tungt og tidkrevende å slippe en skadet øks. Slipingen avsluttes med raske, lette bevegelser, det ble kalt å jokkeslipe. Til slutt ble øksa brynt, og brynt måtte være med i skogen også.

Økseskaftet ble tidligere laget heime, helst av bjørk. Det skal være krummet, og da gjaldt det å finne materialer som hadde en naturlig krumming. De kjøpte skaftene var gjerne av hickory. Det var en vanskelig jobb å skjefte øksa. Vinkelen skaft-øks burde være litt mindre enn 90 grader, og øksa måtte ikke være vridd i forhold til skaftet. Det tok sin tid å telje og raspe skaftet slik at det passet nøyaktig. Til slutt ble skaftet festet med en kile, da måtte kile og skaft være helt tørre.

Saga

Fram til omkring 1900 var øksa omtrent enerådende som redskap i skogen, selv om det ble reklamert for bruk av sag til felling og kapping, først og fremst for å spare på virket.

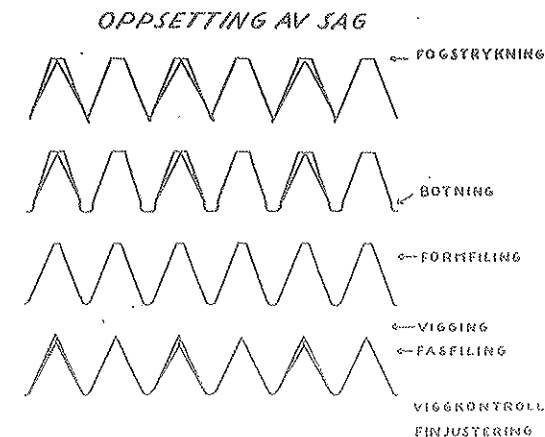
Stokksaga, for to mann, er den eldste sagtypen i skogen. Enmannssaga, svansen, kom i bruk rundt århundreskiftet, omtrent samtidig med at de første bogesagbladene ble innført. Svansen holdt stand lengst, men på våre kanter ble bogesaga omtrent enerådende.

I stedet for en mann i andre enden av saga ble "sagkameraten" tatt i bruk. Det var ei stålfjær festet på saga og i trestammen. Den strammet seg ved tilbaketrekking, og gjorde den tunge framskjæringen lettere. Den var til god hjelp, og det fortelles at Ole Tålloa sa til sin noe skeptiske far at den var like bra som å ha en mann i andre enden. Cubben bemerket at " du får setta ei fjør i bae ender, da, så går full saga tå sæ sjøll!"

Det ble brukt heimlagde bøger, helst av eier, men snart ble det kjøpebøger. De var oftest todelt, slik at lengden kunne reguleres. Det var også en strammeanordning for bladet.

Med saga ble arbeidet lettere og mer effektivt, men redskapstellet ble mye mer krevende, og vi vil gå litt nærmere inn på detaljer i stellet når alt skulle være korrekt.

Sagtenenes oppgave er å kutte fibre, rive dem løs, og føre sponen ut. Skal alt virke bra, må saga jevnlig passes og justeres. En gang i mellom bør saga ha full oppsetting, la oss se på hva det innebærer.

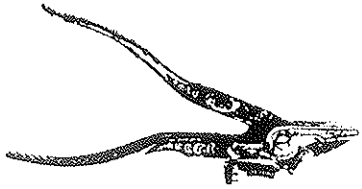

Ved fogstrykingen files alle sagtennene slik at de blir like lange. Det skjer ved at ei flat fil festes i en avretter slik at fila føres vinkelrett på bladet.

Alle tennene skal berøres av fila.

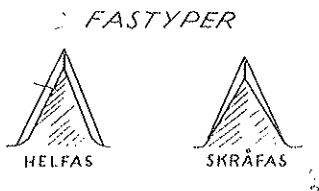
Botning betyr at det files i bunnen mellom tennene slik at høyden på tennene bevares. Her brukes det ei fil med avrundet kant. Bunnen er viktig for å få fraktet sponen effektivt ut.

Ved formfilingen sørger en for at alle tennene får samme form.

Vigging betyr at tennene bøyes vekselvis til begge sider, ca 1/3 av tanna bøyes. Da blir sagskåret bredere enn tykkelsen på bladet, slik at bladet løper lett. Til dette brukes helst en viggtang. Den kan stilles, og hvis innstillingen holdes konstant, blir viggene jevne.

Til slutt kommer fasfilingen, nå skal saga bli skarp igjen.

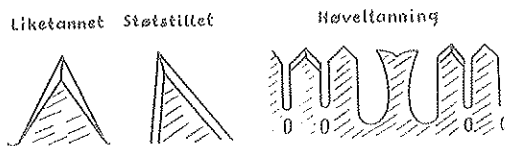
Helfasen er lettest å få til, men sponen vil da lett kile seg mellom saga og skåret og hindre sponføringen.

Skråfasen er mye bedre, men er vanskelig å få til. En skal være stø på hånda for å få riktig fas på begge sider av tanna, samtidig som spissen skal bli sylskarp. Det blir lett en liten

grad etter filingen. Den fjernes med et lett slag på spissen med treskaftet på fila. For å fjerne grader etter filingen nede på tanna kan en stryke langs bladet med et bryne.

Ved filingen var det en stor fordel å bruke en filklemme (filkrakk), men jeg tror ikke det var i vanlig bruk, iallfall ikke til bogesaga. Jeg husker at far satt med bogesaga i fanget og filte, og tok dette slaget på tannspissen etter hvert strøk. Det var et møysommelig arbeid.

Både svanser og bogesagblad ble laget med mange forskjellige tann typer, men en kan snakke om tre hovedtyper:

Tann typer.

Høveltanna skulle høvle vekk det som sto igjen i skåret, og måtte derfor files flat og litt lavere enn skjæretennene. Det gjorde filingen enda mer komplisert. Jeg hadde et slikt blad en gang, og det var effektivt.

Svansen hadde oftest støtstilte tenner. Tigersvansen, som Børli har gjort berømt, hadde sterk støtstilling. Det er effektivt, men krever erfaring og styrke for å få det til å virke.

Plasseringen av tennene varierte også mye. Et blad så slik ut:

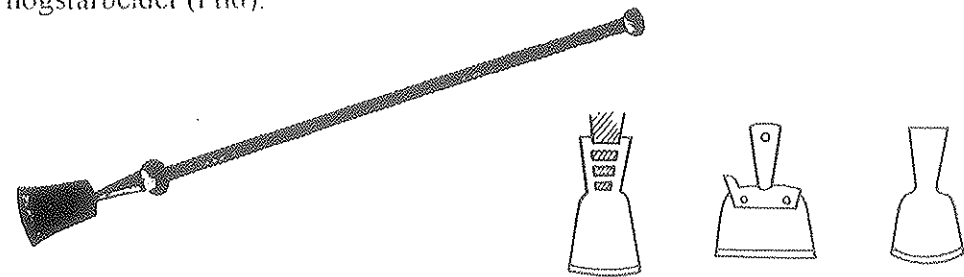

Var det dette som ble kalt Orsa-blad?

Barkespaden.

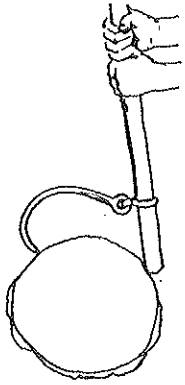
Også barkespaden kom omkring århundreskiftet. Den fantes i mange varianter, både når det gjaldt form og størrelse, noen hadde utskiftbar klinge. Også her gikk tendensen mot lettere typer.

Slipingen kan være fas-sliping eller øksesliping. Det siste var nok det vanligste. Skaftet var omkring 1 m langt. Barkstripen som skjæres løs kan være skarp, og river lett i stykker både votter og hender. Dette unngås ved å lage ei kule på skaftet like ovenfor spaden. Barkingen var tungt arbeid, spesielt når barken var frossen, og barkingen utgjorde ca halvparten av hogstarbeidet (i tid).

Andre hjelpemidler.

Noen ganger kunne sagbladet komme i klem og bli sittende fast. Da var en fellekil god å ha. Den ble slått inn i sagsporet og tvang treet til å falle riktig vei. Kilen kunne være laget av hardt tre, men stålkilen var vanligst. I senere tid ble den også laget i hardplast.

For å få treet ferdig, måtte en snu det. Da var vendhaken nødvendig. Den hadde en ring der en trer inn en grov håndspak.

En kan vel også nevne snøskuffa som et skogsarbeiderredskap. I snørike vintre var det nødvendig å måke seg ned til rota, det skulle jo stubbes lavt, og bogesaga trengte stor plass.

Slik omtrent var skogsarbeiderredskaper i første halvdel av 1900-tallet. De unge lærte av forrige generasjon, nyheter i form av bedre utstyr bredte seg langsomt, en lærte av å se at andre hadde noe som var bra. Det ble derfor store lokale forskjeller. Hvor god selve redskapsskjøtselen var, varierte også mye fra mann til mann. Det kom an på individuell ferdighet, det var nok mange som slet unødvendig med dårlig redskap.

Tømmerhogging med denne redskaper var et forferdelig slit. Vi kan bare bruke fantasien og se for oss hoggeren på vei til hogstplassen, kanskje i meterdyp snø og 15-20 kuldegrader, og med mat i ryggsekken. Ikke rart at gikta kom i ung alder. I perioder var brakka oppholdsstedet hele uka, under svært primitive forhold, sett med dagens øyne. Livet i brakka fortjener sin egen historie.

I dag er redskaper fra den gang på museum, bortsett fra øksa. Det som har skjedd i de siste 50 åra, var en revolusjon. Men fortsatt er skogsarbeidet et tungt og farefullt arbeid.

Vi må også huske på at arbeidet ikke var ferdig med hoggingen. Treet skulle måles og kappes. Tømmeret skulle kjøres til vei eller elv, og kjøres eller fløtes videre. Alt dette skulle også ha sin omtale. Kanskje vi kommer tilbake med flere slike emner i bladet?

Finn Åberg

SØNDRE AUSTMARKA MISJONSFORENING

Misjonforeningene har gjennom mange tiår vært et vesentlig bidrag i foreningsliv og kristelig arbeid i bygda vår. De fleste eldre innbyggere har stiftet bekjentskap med misjonsforeningene gjennom søndagsskole, juletefester, bedehustilstelninger og da ofte med misjonærer og lekpredikanter som talere og med lysbilder som ekstra innslag. For de fleste var disse møtene rene opplysningsmøter om fremmede kulturer og folkeslag. Fortsatt kan et møte med misjonærer og lysbilder være både fengslende og interessante, for det levende ordet overgår både TV og PC i engasjement og kontakt. Går vi tilbake til 1930-åra eller like etter krigen, var det litt av en sensasjon hvis en farget fra Afrika deltok på møtet. En farget person var for oss smågutter noe spennende og ble forbundet med hedninger og villmenn. Spesielt husker jeg Emanuel Minos, en farget kristen som deltok i møter i distriktet her. Han vakte spesiell oppsikt bare fordi han var farget. Så kan vi trekke sammenlikninger med hvordan det er i dag.

I dette nummer av medlemsbladet vil jeg skrive litt om Søndre Austmarka Misjonsforening. Hjørdis Olsen har tatt vare på protokollene gjennom årene, og disse er ført samvittighetsfullt og grundig.

Til jubileumsfesten for Bedehuset 3. september 1933 skrev Svend Utgård en utførlig 25-årsberetning, og jeg gjengir utdrag av denne:

Det er i år 25 år siden Bedehuset her blev innviet, og likeledes 25 år siden indremisjonens lover blev vedtatt. Men vi forstår alle at dette vil ikke si det samme som at det er 25 år siden legmannsvirksomheten begynte her på Austmarka.

Vi vil derfor begynne med begynnelsen: Allerede i 1850-årene var det legmenn som talte Guds ord her i bygda. Brodrene Kasa eller "Kasaguta" som de i alminnelighet blev kalt, var visstnok de første legmenn som samlet folket til oppbyggelse, og disse blev da holdt hos Ole og Gurine Østgarden der visstnok var de første som åpnet sitt hjem for moter. Det var stor interesse for motene. Bygdens folk motte taltrikt frem. Enkelte ganger kom det også folk langveis fra, fra Eidskogen, ja til og med fra Solor. Og det hendte at husene blev for små så motene måtte holdes ute.

Presten i sognet var ikke vennlig stemt for disse motene og kom en gang tilstede på et møte for å stoppe det hele, men det blev dog til at virksomheten fortsatte. Møter blev holdt nu og da gjennom årene av tilreisende legfolk, og efter hvert blev flere og flere hjem åpnet for Guds ord. Under lærer Svåsand blev også skolen åpnet for møter.

Gurine Kjørret, nu fru Johnsen, hadde også hort kallet og lengtet etter å gjøre noe for sin Herre og Mester. Hun tok fatt på det vis at hun fikk andre interesserte kvinner til å arbeide forskjellige ting på sine fristunder. Disse blev så solgt på aukasjon eller utloddet. Det som da kom inn, blev delt mellom indre og ytre misjon.

Det kom også noen svenske misjonsvenner til bygda: Lundgren med familie. Disse blev til stor hjelp. Lundgren tok initiativet til å få stiftet forening, og i hans hjem blev så Brodbøl og Kjørrets kvinneforening stiftet i 1899. Styret blev Gurine Kjørret, Marie Håkerud og Amanda Lundgren.

Ved den tid kom Eli Thorsrud - eller Eli Vestby som hun den gang het - hjem fra Kristiania. Hun blev en særlig aktiv deltager i kvinneforeningen på det vis at hun mot en betaling av 1,- kr. for hver gang skulde holde andakt på motene.

Utgård skriver videre at da Lundgren og familien reiste tilbake til Sverige, kom skogbestyrer Myren og frue fra Degerfors til Austmarka, og at fruen var glad over å finne et aktivt kristenliv i kretsen. Han skriver så:

Det blev nu disse fire som kom til å stå fore arbeidet i mange år fremover: Gurine Kjørret fremdeles som leder, Marie Håkerud, Lydia Myren og Eli Vestby. Med andre ord: Det hadde blitt 4 hjul under vognen, og den rullet stadig og sikkert videre. Imidlertid hadde den tanke modnet sig mer og mer: Vi skulle hatt vårt eget hus.

Så forteller Utgård at det ble satt penger i bank og startet en innsamling av midler, og at Tosten Ingelsrud gav tomt. Sitat:

Vinteren og våren 1907 blev så materiell kjørt frem til tomten. Arbeidet blev satt bort til Ole Nybakk som tok det for rimelig betaling. Ofte mens oppførelsen stod på, var kvinneforeningens styre ved bygget og sang og bad til Gud.

Endelig kom innvielsesdagen den 18. oktober 1908. Fru Myren forteller at hun syntes hun aldri hadde sett himmelen så lys og Utgårdsjoen så speilblank som den dagen. Og vi kan jo forstå det så godt. Innvielsestalen blev holdt av pastor Bull som da var kateket på Kongsvinger.

Kvinneforeningen hadde den hele tid stått fritt, uten å være tilsluttet noen organisasjon og hadde heller ikke hatt noen lover, men nu blev den tilsluttet Hamar krets av indremisjonen, og lover blev vedtatt 1. desember 1908. Foreningen fikk nu navnet Søndre Østmarken Indremisjonsforening i stedet for Brodbøl og Kjørrets kvinneforening. Den beste tid som foreningen har hatt - hvis da mennesker kan domme i denne sak - er sikkert fra 1909-1910 og noen år utover.

Det er i årenes løp holdt mange større møter på bedehuset. Men vi vil bare nevne ett. Et par år efter innvielsen hadde "Fellesforeningen" henlagt sitt årsmøte hit. Vi tar dette som et bevis på at foreningen var anerkjent både i og utenfor bygda.

I 1917 var Eli Thorsrud den eneste som var igjen av det gamle styre, og nu blev hun leder, og som sådan sto hun til sin død i 1931. Siden hennes mann døde, bodde hun også på bedehuset. Her levde hun og her døde hun.

Det nuværende styre er: Hans Stenbakken, Edv. Østgården, Inga Åsli, Janna Gylterud og Svend Utgård, forstnevnte som kasserer, sistnevnte som formann.

Det er mange som gjennom disse 25 år har vært med og støttet foreningen og bedehuset, og mange navn kunde nevnes som er uteblitt her, men det er en som ikke glemmes, og alle skal få igjen av ham eftersom deres gjerninger er.

Dette referatet ble altså skrevet i 1933.

Etter 1933 var Svend Utgård formann i mange år, og hadde gode medhjelpere i Rolf og Hjørdis Olsen som i tur og orden innehadde forskjellige verv i styret. Det er også mange andre som har gjort en stor innsats for foreningen, men det vil føre for langt å gå inn på flere navn.

Misjonsforeninger landet over er også kjent for sine søndagsskoler, og Søndre Østmarken Misjonsforening var ikke noe unntak I 1921 den 23. oktober begynte Einar Aaserud søndagsskole. Innen utgangen av året var det skrevet inn 36 barn. Denne søndagsskolen var i virksomhet 37 år og ble

lagt ned i 1957. Mange voksne fra Brødbøl og Kjerret har gode minner fra søndagsskoletiden, og på en jubileumsfest for noen år siden møttes ca 40 personer til mimrefest etter initiativ fra Wenche Sørli og Hjørdis Olsen. Lærere på søndagsskolen var mellom andre Edv. Østgård, Svend Utgård, Frank Haakerud, Arnold Gylterud og Ragnar Grasmø.

I 1978 feiret misjonsforeningen 70-årsjubileum, og Hjørdis Olsen skriver i sin beretning følgende:

I 1957-59 fikk huset vårt (Bedehuset) en betydelig ansiktsløftning. Nye vinduer blev innsatt, lokalet innvendig malt, stolene pusset opp, og huset blev utvendig kledd med eternit.

I 1976 satte vi i gang med innsamling for å skaffe penger til oppussing av kjøkkenet, garderobe, toaletter og ikke minst for å få en såkalt lillesal. Innsamlingen gikk over all forventning. Bygdas folk støttet opp også som så mange ganger før. Et lenge følt savn var dermed ute av verden etter at vi hadde fått dette tilbygget.

Ved denne 70 års milepel har jeg funnet det nødvendig å nevne navnene til to nålevende medlemmer som begge har vært aktivt med i mange år. Det eldste medlemmet i foreningen i jubileumsåret er Borghild Fagernes, og den som har stått lengst som medlem i foreningen er Svend Utgård.

Hjørdis avslutter sin beretning i samme ånd som gjennomsyrrer alle protokollene, nemlig en sterk tro på og en takk til Gud "for hans store nåde og barmhjertighet."

Etter hvert som den eldre og trofaste garde forsvant, minket medlemstallet i foreningen, og noen ganske få personer har holdt liv i virksomheten. Årsmeldingen som formann Wenche Sørli skrev i 1992 gir et godt inntrykk av situasjonen:

Tre år uten de helt store omveltningene. Alt går på det jevne. Kvinneforeningen fungerer nå som misjonsforening fordi vi har med de få menn som finnes her. Vi arrangerer hostfest og vårfest og grensestevne annet hvert år. Ellers er det ca. 2 gudstjenester i året - langfredag og en på hosten.

Vi bekymrer oss for framtida. Alle blir vi eldre, og hvordan det er om 20 år, vet ingen.

I dag er Wenche fortsatt leder, men medlemstallet har sunket, og rekrutteringen er liten, så bekymringen hun gav uttrykk for i 1992 er blitt enda større. Tross den fallende oppslutning om foreningen, arrangeres de tradisjonelle tilstelningene på Brødbøl Bedehus. Frammøtet er hver gang oppmuntrende, og viser at foreningen fyller et behov, ikke minst ved å være trofast mot en tradisjon i kretsen og mot Bedehuset som brødbølsøkningene har sluttet opp om gjennom dugnadsarbeid når foreningen har bedt om hjelp og midler.

Oddvar Jakobsen

KARELIUS NESET FORTELLER (forts. fra nr 85)

Kveldvart i Nesa.

Du veit vi hadde ein vang oppved Jansrudvangen som vi kalte Nesa-vangen. Og gubben skulle dit og slø, han, og detta var sindan, det. Han skulle dit og slø om måndan. Og så sier'n te mæ det: "Vil du dra på ein lja åt mæ, nå i kvældingen, før je skar opp på vangen og slø i måra". "Ja, det skar je gjæra". Og vi drog ned og slifte. Han slifte to lja'r, så han skulle ha utover dagen da, veit du.

Og vi gikk og la' a øss, n' Ingvald og je låg i ei seng i sø-væstre roa på Nesa, ja, der som dein soffa står nå. Og klokka var fall ti hæl hæl ølløv, hell kanskje borti ølløv. Så sier'n Ingvald det: "Mein hækken er det som sliper nå, da", sa'n. Og je rætte mæ opp i senga, og vi lidde: jo, det slifte. Du veit du sliper ein lja, det låter fint, det. "Dom sliper lja åt sæ", sa je. Og da gikk je åt væstre glaset der, je, og tittet: Nei - det var ittnå, stein stog. "Og detta var rare greier", sa'n. Så gikk vi bort og sette øss på sengekanten. "Vi sitter her ei steinn nå", sa je, "så får vi se, det kan være skeiarer detta, som er ute, så skar vi lure dom". Jo, da beginte det å slipe igjen, og slifte det skar je sia dæ så det hørdes så fint ut. Vi stal øss bort-te glaset og titte, men da stog stein!

Spøkeri i Hagan

Je skar førtælja dæ det, at vi var i Hagan. Tållo'n kjøpte Hagan, veit du. Så kom'n te mæ, og da hadde je skøri mæ her (viser ved tønnemfingern-

rota), så je kunne itte gjæra nåe med den eine nævan, mein je skulle væra med'n og dra på nåa ljar. "Og da kan vi gå i kvæld, du", sa'n, så skar vi slipe i måra tidlig, du," sa'n. Så skulle je få gå heimatt je da, meint'n. "Ja, je ørker itte heie nå læll", sa je, "mein bli med dæ kan je gjæra".

Og da vi skulle leigge øss i Hagan om kvæld'n, så sa'n: "I måra får vi stå opp tidlig, så vi får slift tidlig, du, det er bere da det er måran, du". "Ja, det behøver du itte å være nåe reidd før", sa je, "anne du vakner i måra tidlig, før her kommer det nåen på veiggen, på stægan, hør-einda måra på austsida åt veiggen her og dundrer", sa je. "Å din forbannade tosk du er, du", sa'n, "her skulle je ligge all mi tid je, du". "Ja-ja", sa je, "mein du skar få se det, nå". "Ja, det skar du alt få se, du", sa'n.

Og da låg vi i ei seing ved austveiggen. Tållo'n låg innerst og je uterst. Og da klokka var fæm om måran så beginte det på veiggen, å dundre så forbannat, satte. Og Tållo'n hoppe opp og smokke på sæ støvla og sa at nå har mærra sliti sæ sø på ækra. Han hadde sætt mærra i tjur sø på ækra. "Nå har'a sliti sæ og står på stægan, du", sa'n, og drog ut og kom bleik innatt. "Nei, mærra går sø-på ækra, dein", sa'n. Det var inga mærr på nån stæge der! "Ja, nå ser du, da", sa je, "hå fa'an var det je sa, da"!

Men je kom tæll å bli der heile dagen, da, før han høldt på å masa om at je skulle gjæra det og det. Så det vart utpå æftan da, så sa je: "Mein nå går je, je, før'n far er aleine heime, og da må je gå". Mein je var itte kommi oppi vægen, je, så drog alt Tållo'n au, og han låg aldri der meir!

A'Olga og je bodde i Hagan ei steinn, og vi hadde full gått ut ti ganger og skulle se , og det var aldri nåe der. Det var akkurat som ein skulle dra stægan langt ifrå og slæpp'n på veiggen gong på gong.

Ved F. Å.

Utgiver: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon:

Finn Åberg

Meltzerstgt. 3

0257 Oslo

Tlf. 22 44 54 52

Medlemskap koster 100 kr året.

Betales til

Austmarka Historielag

v/ Sissel Solvin

2224 Austmarka

Gironr. 1840 16 29625